

Ahmet AKGÜL *

TANPINAR ROMANLARINDA BİR ANLATIM TEKNİĞİ OLARAK MEKTUPLAR VE İŞLEVLERİ	LETTERS AND THEIR FUNCTIONS AS A NARRATIVE TECHNIQUE IN TANPINAR'S NOVELS
ÖZET Bu makalede, Tanpınar'ın romanlarında yer alan mektupların olay örgüsüne nasıl dâhil olduğu ve mektup tekniğinin romanlarda hangi işlevle kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. İnsanoğlunun haberleşme ihtiyacı, teknoloji gelişene dek mektuplar tarafından karşılanmıştır. Resmî olanlar dışında herkesin okunması için yazılmayan bu özelliğiyle de şahsî olan mektuplar, süreç içerisinde tarihî ve siyasi, felsefî, dinî, ahlaki, edebî, diplomatik mektup gibi çeşitleriyle de gelişmiştir. Mektupların yazıldığı dönem hakkında veri sağlayan bir hüviyeti de vardır. Ayrıca yazarken canlı bir muhatap olmadığı için, mektuplarda mahrem ve gerçek duygular anlatılabilir. Şahsiliğinden dolayı, insanların kalabalıklara anlatamadığı ya da gizli kalmasını istediği olaylar, hisler ve durumlar da içtenlikle mektuba yazılabilir. Bu özelliklerinden dolayı mektuplar; kişilerin olaylar karşısında takındıkları tavırları gözlemlenmede ve psikolojilerinin tahlilinde önemli bir işlevdedir. Mektupların ilgi çeken bu özellikleri, zaman içinde yazarlarca da fark edilmiş ve mektuplar bir anlatım tekniği olarak kullanılmaya başlanmıştır. İngiltere'de adına "mektup roman" (epistolary novel) denilen bir tür ortaya çıkmıştır. Mektuplardan kurulu romanların yanında, olay örgülerini geliştirmek için gerektiğinde bir anlatım tekniği olarak da mektupların kullanıldığı görülmektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar da bu anlatım tekniğinden yararlanır. Romanlarının hepsinde az veya çok mektup tekniğine yer veren Tanpınar, özellikle karakterlerin psikolojilerini yansıtmada, onların karakterizasyonunda ve bazı tarihî olayların belgesi mahiyetinde mektup tekniğini kullanmıştır. Anahtar kelimeler: mektup, mektup tekniği, Ahmet Hamdi Tanpınar, roman, anlatım teknikleri.	ABSTRACT Humanity's need for communication was met by letters until technological advancements emerged. Personal letters diversified over time into various types, including historical, political, philosophical, religious, moral, aesthetic, literary, and diplomatic genres, becoming increasingly professional in their composition. Beyond their communicative role, letters serve as historical artefacts, offering insights into the periods in which they were written. Their lack of an immediate interlocutor allows for the expression of intimate and authentic emotions. This personal nature enables writers to convey private events, feelings, and situations—often withheld from public discourse—with sincerity. Consequently, letters are valuable tools for observing individuals' attitudes toward events and analysing their psychological frameworks. These compelling attributes caught the attention of writers, leading to the adoption of letters as a narrative technique in novels. In the 18th century, the "epistolary novel" emerged as a distinct genre. Beyond fully epistolary works, letters have been employed as a device to enrich plot development. Ahmet Hamdi Tanpınar utilises this technique across his novels, to varying degrees, particularly to reflect characters' psychological depths, aid in their characterisation, and document historical events. This study explores how letters are integrated into Tanpınar's narratives and examines their functional roles within his works. Keywords: letter, letter technique, Ahmet Hamdi Tanpınar, novel, narrative techniques.

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tokat/Türkiye. E-posta: ahmet.akgul@gop.edu.tr / Asst. Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Letters and Science, Department of Turkish Language and Literature, Tokat/Türkiye. E-mail: ahmet.akgul@gop.edu.tr

Giriş

Haber vermek, sormak, talepte bulunmak, duygu ve düşünceleri ifade etmek amacıyla yazılan ve muhatabı dışında başkaları tarafından okunmaması için kılıf ya da zarfa konulan yazılı kil tabletler, papirüsler, tirşeler ve kâğıtlar “mektup” olarak adlandırılır. Buna göre denilebilir ki haber verme ve almanın yanında mektup, insanlar arasındaki ilişkilerden, kişisel ve toplumsal sorunlar üzerinde istişare etme ihtiyacından doğmuş bir anlatım yoludur. Arapça “yazılmış” anlamına gelen Farsçası “nâme”, Türkçe karşılığı “betik/bitig” (Tanrıtanır, 2010, s. 13) olan mektup, yazının bulunmasından sonra insanlar arasındaki iletişimi sağlamak için tarih boyunca bütün toplumlarda başvurulmuş bir yoldur (Donbay, 2011, s. 84).

Türk edebiyatında mektup türünün, Tanzimat edebiyatına gelene kadar muhteva bakımından önce Arap edebiyatının sonrasında Fars edebiyatının etkisinde geliştiği görülmektedir (Karataş, 2012, s. 2176). Başlarda sadece niçin yazıldığını anlatan ve yalın olan mektuplar, Fars üslubuyla karşılaşmasından sonra hem Araplarda hem Türklerde ağır ve süslü bir üsluba dönüşmüş, hamdusenalar, dualar, yazılan kişiyi aşırı övmeler, şiirlerde ve dinî kaynaklardan gerekli gereksiz alıntılarla uzamış ve yazılma niyetinin berraklığı kaybolmuştur. Zamanla mektup yazmak güzel ve süslü sözler söylemenin bir aracı hâline gelmiştir (Gökyay, 2017, s. 17; Kefeli, 2002, s. 19). Tanzimat Dönemi’nde ise edebiyattaki daha sade anlatım anlayışına eş olarak mektupların içeriğinde daha açık, samimi ve yalın bir anlatı tarzı kendini gösterir. Bu dönemden sonra da mektupların kitaplarda bir araya getirilmesi nesir türü içinde mektubun hem oldukça önemli bir konuma gelmesini sağlamış hem de “yeni bir edebiyat anlayışının yerleşmesine büyük katkıda bulunmuştur” (Donbay, 2011, s. 87).

Batıda 17. yüzyıldan itibaren önemli bir gelişme gösteren mektup, özellikle salon edebiyatının ve romantik duygu tarzının kendini hissettirdiği 18. yüzyılda çokça başvurulmuş bir yazı türü hâline gelir (Kefeli, 2002, s. 10-22). Aydınlanmanın önemli taşıyıcılarından olan salonlarda (Hof, 1995, s. 110) yaşanan ilişkilerin dedikoduları, aşk hikâyeleri mektuplara konu olur ve aristokrasi ile burjuva ve halk kitleleri arasındaki sosyolojik ilişkiler mektuplarda yansır (Hof, 1995, s. 29, 147, 233-Kefeli, 2002, s. 10).

17 ve 18. yüzyıllar aynı zamanda bireyleşmenin arttığı yıllardır (Tekin, 2016, s. 244). Mektubun en önemli özelliği ise bireye ait olan duygu ve düşünceleri içtenlikle yansıtması ve mahrem oluşudur. Kimi zaman bireyin samimi itiraflarını taşır. Bireyin gizli kalmasını istediği duygularını, düşüncelerini, yaşanmışlıklarını içerir. Bu yönleriyle mektup “özel ve özgün bir nitelik taşır.” (Tekin, 2016, s. 245). Ayrıca mektubun bu yönleri insanların meraklarını celb eder. Mektubun bir taraftan bu merak uyandırıcı yönü, insanın mahrem duygu ve düşüncelerini yansıtan tarafı, samimi üslubu, daha gerçekçi anlatımı diğer taraftan insanlık tarihinin sosyolojik, tarihî ve edebî evreleri için bir tür belge hâlini alması bir zaman sonra romancıların da dikkatini çekmiştir. Bu sebeple hem Türk hem Batı romanlarında mektuba sıkça rastlanılmaktadır. Öyle ki mektup-roman (epistolary novel) ismiyle bir roman türü dahi doğmuştur.

Romanın yükselişi ile mektup tekniğinin romanlarda kullanma sıklığı hemen aynı yüzyıla (XVIII) denk gelmektedir. Roman ortaya çıkana dek sıradan insanın ihtiraslarını, tutkularını, yaşama tutunmaya çalışmalarını, aşklarını, ilişkilerini gerçekçi ve samimi bir şekilde anlatan türlerin bulunmaması; roman türünün kalabalıklar tarafından rağbet edilmesine neden oldu (Parla, 2005, s. 52-53-54). Burjuva sınıfının etkinliğini artırması üzerine kapital üretim ilişkileri neticesinde refahın artmasıyla alım gücünün çoğalması, teknik aletlerin daha kolay elde edilebilir

olmasıyla insanların günlük iş gücünün azalması, matbaa tekniklerinin çoğalması ve çoğaltması ile kitaba ulaşımın hızlanması ve kalabalıkların seküler konulara yönelmesi gibi vakalar, evlerde roman okumanın başlıca hobi hâline gelmesini sağlamıştır (Watt, 2007, s. 40-56).

Mektubun, daha önce de değinildiği gibi, mahrem olması, gerçekçilik yoğunluğu ve samimiyeti gibi özelliklerinin yanı sıra; yargılanma, utanma ve korku gibi duygular baskın olmadan bir şeyleri aktarabilme fırsatı sunması, romancıların mektup tekniğini anlatım aracı olarak sıkça tercih etmelerine neden olmuştur. Diğer bir ifadeyle romandaki sıradan insanın hayatını, düşüncelerini, tutkularını aktarmada mektup, iç monolog tekniğine yakınlığı dolayısıyla roman kişisini okura daha şeffaf bir hâle getirme hususunda fırsatlar tanımaktaydı (Kefeli, 2002, s. 46). Ayrıca mektup tekniğinin romanlarda olayların gelişiminde ve çözümünde belirleyici bir rol üstlendiği, hem entrik kurguyu oluşturan hem de çözümleyen bir görev üstlendiği görülmektedir. Mektup, roman kişisinin mahrem duygularını, düşüncelerini, vakalarını daha şeffaf bir şekilde okura aktardığı için romandaki olaya/maceraya dayalı içerik, roman kişisinin psikolojik yapısına yönelir (Tekin, 2016, s. 245). Böylelikle hem romancı hem de okur, roman kişilerinin iç dünyalarına dâhil olup psikolojik hâllerini ve değişimlerini gözlemler. Romanlardaki farklı kişilerin mektuplarıyla da romanın farklı bakış açıları ile zenginleşmesi sağlanır. Yine mektup tekniği, romanlarda kendini baskı altında hisseden karakterler için insanlara ya da dış dünyaya açılan bir pencere niteliği taşır; bu yönüyle iç sesin dış sese dönüşmesini mümkün kılar. Roman kişilerinin yaşamlarındaki önemli anları mektuplar aracılığıyla aydınlanır. Mektuplar onların o anlardaki hissiyatını, düşüncelerini inceden inceye işler. Böylelikle mektuplar roman kişilerini tahlil eden bir nevi belgeler hâlini alır (Kefeli, 2002, s. 39-41). Görüldüğü üzere mektup tekniği anlatıya derinlik ve çeşitlilik kazandırma hususunda da önemli fırsatlar barındırmaktadır.

Mektup tekniği, romanlarda genellikle iki yolla kullanılmıştır: “Biri, romanın müstakil ve peş peşe gelen mektuplarla şekillenmesidir. Diğeri ise, tekniğin roman genelinde ve gerektiğinde kullanılmasıdır.” (Tekin, 2016, s. 247). Günlük hayatta çokça mektup yazan¹ Tanpınar’ın romanlarında olay örgülerinin bir bütün olarak mektuplarla şekillendiği görülmez. Fakat bu romanlarda genelde olmasa da gerektiğinde mektup tekniği kullanılmaktan çekinilmemiştir. Bu bağlamda, bu çalışmada mektup tekniğinin Tanpınar’ın romanlarında nasıl ve hangi amaçlarla kullanıldığı, yazarın bu teknik aracılığıyla romanlarında neyi hedeflediği tematik tasniflerle ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Romanlar tefrika edildiği yıllara göre kronolojik olarak tetkik edilmiştir. Bu yöntemin uygulanma amacı, Tanpınar’ın mektup tekniğini kullanırken söz konusu yöntemde ne gibi değişikliklere başvurup başvurmadığını tespit etmeye çalışmaktır.

1. Ahmet Hamdi Tanpınar Romanlarında Bir Anlatım Tekniği Olarak Mektuplar

1. 1. Karakterizasyon İşleviyle Kullanılan Mektuplar

Karakter ifadesi edebiyat araştırmalarında genellikle tahkiyeye dayalı metinlerdeki kişi veya kişileri niteleyen bir terim olarak kullanılır. Ömer Faruk Huyugüzel karakterizasyon terimini “Hikâye, roman ve oyunlarda yazarların kişilerini gerçek kişiler gibi tanıtp gözde canlandırmasına, okurlarda kişilerine dair bir imaj veya fikir oluşturmaya ve bu amaçla başvurduğu yollara karakterizasyon denmektedir.” şeklinde açıklar (Huyugüzel, 2016, s. 88). Mehmet Tekin ise karakterizasyon için şu tanıımı yapar: “Bir hikâyeci veya romancının, anlatıyı sürükleyecek kişiyi, anlatının niteliğine uygun olarak çizmesine, ona ‘beşerî’ bir yapı kazandırarak

¹ Bakınız: *Tanpınar’ın Mektupları*. (Haz. Zeynep Kerman). Dergâh Yayınları.

canlandırmasına karakterizasyon denir” (Tekin, 2016, s. 88). Hakan Sazyek karakterizasyon terimi yerine ‘kişi tanıtımı’ ifadesini kullanır ve bu ifadeyi “figürün kimlik ve kişilik özelliklerini ön plana çıkararak figüratif bir portre çizmektir” (2015, s. 200) cümlesiyle tanımlar. Özetle karakterizasyon, yazarın anlatısına uygun olarak tasarladığı kişiyi, diğer insanlardan farklılaştıran beşerî özelliklerle çizmesi ve okura bu özellikleri aktarması anlamında kullanılmaktadır.

16 Ocak 1944 ile 1 Kasım 1945 tarihleri arasında *Ülku* mecmuasında tefrika edilen *Mahur Beste*’de, yazarın roman başkışilerinden Behçet Bey’e yazdığı ve romanın sonunda yer alan mektubun haricinde iki ayrı mektup daha yer almaktadır. Bunlardan biri Behçet Bey’in babası İsmail Molla’nın Mekke Kadılığı görevindeyken oğlu Behçet Bey ile olan mektuplaşmalarıdır. Behçet Bey’in zayıf yaradılışının aksine İsmail Molla Bey “tahakkümlü tabiatıyla, nüfuzlu ve her tenkidin üstünde kalan şahsiyetiyle etrafındakilerin hemen hepsi farkında olmadan bir esir gibi kullananlardan[dır]” (Tanpınar, 2024a, s. 32). İsmail Molla, oğlu Behçet Bey’in ahlaklı ve kadın görünce kızaran davranışları kendisine methedilince, çileden çıkar ve “Eğer doğru ise, Allah sizin de onun da belanızı versin” (s. 33) diye kızar. Özetle İsmail Molla oğlunun bir türlü kendisi gibi olamamasını affedemez. İsmail Molla, Mekke Kadılığı görevindeyken oğlundan aldığı mektuplarla onu daha yakından tanımaya başlar. “Bu mektuplaşma ilerledikçe, Molla, oğlunu daha yakından tanımaya başladı. Hiç de zekâsız değildi, sadece orta idi. Garip denecek kadar kuvvetli bir hafızası, alâkaları, küçük fakat ihtimamlı bir dikkati vardı.[...]” (s. 37).

İsmail Molla, Behçet Bey’in mektuplardan öğrendiği oğlunun muvaffakiyetlerine rağmen onu beğenmemeye devam eder (s. 37). Tanpınar, *Mahur Beste* romanının bu kısmında müstakil bir mektuba yer vermez. Mektup tekniği kullanılır fakat mektupların içeriğinden bilgiler verilerek bu teknik sağlanır. Mektupların içeriğinden verilen bilgilerle Behçet Bey roman kişinin karakterizasyonu yapılır. Tanpınar böyle bir anlatım yolu ile hem İsmail Molla’ya hem de okura, Behçet Bey’i daha yakından tanıma fırsatı sunar ve mektuplar burada bir karakterizasyon işlevi ile kullanılır.

Mahur Beste romanın yer alan diğer mektup, Behçet Bey’in eşi Atiye Hanımefendi’nin ilmiye sınıfına mensup babası Ata Molla’ya aittir. Ata Molla’nın en önem verdiği tutkularından biri satrançtır. Satranç oynamasını bilen damat Ata Molla’nın evine içgüveyi girince her gece uzun süren satranç oyunlarına dayanamayarak uyuklama taklidi ile oyunları yarıda bırakır. Ata Molla damadına hangi öneriyi verirse versin Halit Bey’in uykusu açılmaz, satranç başına geçer geçmez uyuklayıp uyuya kalır. Ata Molla buna çok sinirlenir ve tabiatı itibarıyla ertesi akşam eve gelmez. “Daha ertesi gün, “o uyku tulumu herif” ile aynı çatı altında oturamayacağını, gittikleri eve gelemeyeceğini karısına mektupla bildir[ir]” (s. 115). Ata Molla’nın hanımına söyleyebileceği bir şeyi mektupla yazması ilginçtir. Böyle bir kurgu, Ata Molla’nın karakterini daha iyi yansıtmak içindir. Ata Molla için damadıyla satranç oynayamayacağından dolayı artık damadının Ata Molla’nın evinde kalmasının gereği yoktur. Öyle ki Ata Molla “böylesi bir camusa kocam demekten utanmayan” kızına dahi birkaç ay dargın durur (s. 116). Yazar kısa cümlelerle mektuptan alıntılar yaparak mektubun içindeki bilgileri okura aktarır. Mektup burada yine bir karakterizasyon işleviyle metne dâhil olur. Tanpınar’ın romandaki göstermek istediği ana fikir, Osmanlı çözülüş dönemlerinin gündelik hayatlarındaki yaşayış tarzının ve düşünce biçiminin nasıl yavaş yavaş değiştiğine dair sahneler sunmaktır. Yazar bu kurgu için ilmiye sınıfına ait iki aileyi seçer. Bu olay örgüsünün içinde mektup tekniği de *Mahur Beste* romanında kullanıldığı görülmektedir.

9 Mart-26 Mayıs 1950 tarihleri arasında *Yeni İstanbul* gazetesinde tefrika edilen *Sahnenin Dışındakiler* romanı, 1920 yılı İstanbul’unda geçer. Fakat yazar romanda sık sık kullandığı geriye dönüş tekniğiyle tarihin önemli kesitlerinden tablolar sunar. *Sahnenin Dışındakiler* romanının dikkat çeken roman kişilerinden olan ve II. Meşrutiyet’in ilanı ile konsolosluk görevinden alınan Kudret Bey’in okura tanıtımı mektup tekniğiyle sağlanır. Hanımı öldükten sonra kayınları tarafından Prens Sabahattin ile yazıştığı ihbar edilerek vazifesi sonlandırılan Kudret Bey’in Cevdet Bey’e yazdığı mektubu okur, Kudret Bey hakkındaki ilk izlenimi edinir. “Bana bu fenalığı yapanları biliyorum. Ne yapayım, kız kardeşlerini ben öldürmedim ya... Allah’ın emri. [...]. Ne kadar tembel olduğunuzu bilirsiniz! [...]. Ne ise, hata bendenizde oldu, insan validesi hamamda görmüş, beğenmiş diye hiç tanımadığı kadınla evlenir mi?” (Tanpınar, 2024c, s. 57).

Kudret Bey’in bu mektubunda ölmüş hanımı için olumsuz ifadeler kullanması onun karakterini okura yansıtmaktadır. Romanın aynı bölümünde, Kudret Bey’in mahalleye gelişini bekleyen Sabiha’nın merakını Cemal’in babasına gelen mektup giderir. “Derhal gelecektim; fakat ne olur ne olmaz, tahsilini yaptığımız şu Paris şehrini bir daha dünya gözüyle göreyim, dedim” (s. 67). Mektuptan kısa bir alıntılama yapılmıştır. Mektuptan iktibas edilen cümle, Kudret Bey’in Batı’ya olan beğenisini gözler önüne sermektedir. Tanpınar, Kudret Bey İstanbul’a gelmeden onun karakter özelliklerini ve tanıtımını mektuplar üzerinden okura gösterir.

Sahnenin Dışındakiler romanının anlatıcı sesi Cemal’dir. Cemal 6 yıl uzak kaldığı İstanbul’a tıbbiye okumak için geri geldiğinde İstanbul işgal altındadır. Burada komşu olduğu İhsan vesilesiyle Anadolu’daki mücadeleye yardım eden bir teşkilata dâhil edilir. İhsan tarafından Cemal’e verilen görevlerden biri de İstanbul Hükümeti ile ilişkileri bulunan Nâsır Paşa’nın hatıralarını yazmak için kâtiplik vazifesidir. Cemal, Nâsır Paşa’nın hatıralarını yazarken İstanbul Hükümeti’ni zor durumda bırakacak bilgileri edinip gazeteye gönderecektir. Nâsır Paşa’yla tanışan Cemal, bu süreçte Paşa’yla bir arkadaşlık bağı kurar. Nâsır Paşa, siyasi ikbal için İstanbul Hükümeti’nden ümidini kesmiştir. Ankara içinse kendisini tecrübeli ve yaşlı bulmaktadır. Sonunda gayrimenkullerini satıp Avrupa’ya yerleşmek ister ve gitmeden Cemal’e bir mektup bırakır. Mektup müstakil olarak romanda yer almaz. Yazar, Cemal anlatıcı ses üzerinden mektup hakkında bilgiler sunar. “Paşa mektubunda, bütün işleri halledildiğine göre artık kâtime ihtiyacı kalmadığını, zaten bildiğim gibi yakında seyahate çıkacağını, maaşımıyla beraber bir iki küçük hediye gönderdiğini, onları kabul edersen çok mesut olacağını söylüyordu” (s. 305).

Yazarın mektubu Cemal’in ağzından aktarması anlatıma çeşitlilik kazandırması açısından kendisine fırsatlar sunmaktadır. Aynı anda hem mektuptan bilgiler verilir hem de Paşa’nın gönderdiği hediyeler metne dâhil edilir. Ayrıca bu mektubun Nâsır Paşa’nın öldürüldüğü olaydan sonra Cemal’i korumak için yazıldığı anlaşılır. Çünkü Cemal, Paşa’nın Sarıkamış Harekâtında şehit olan oğluna benzemektedir ve bu sebepten dolayı Nâsır Paşa Cemal’e sevgi duymaktadır. Bu mektupta Nasır Paşa’nın bir karakter özelliği daha yansıtıldığı için mektubun yine bir karakterizasyon işleviyle metne dâhil edildiğini söyleyebiliriz.

1954’te tefrika edilip 1961’de basılan *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanı, Hayri İrdal roman kişinin bir nevi hatıralarından oluşur. İspirtizma Cemiyeti’ne giden ve orada farklı insanlar tanıyan Hayri İrdal’ın ilgi duyduğu Selma Hanım’ın kocası Cemal Bey ve Nevzat Hanım, Zeynep Hanım’ın eski kocası Tayfur Bey tarafından öldürülür. Tayfur Bey cinayetlerden sonra bir mektup yazıp intihar eder. Bu mektup yıllarca intihar edildiği sanılan Zeynep Hanım’ın “Nevzat Hanım’a çılgınca âşık olan kocası tarafından öldürülmüş” (Tanpınar, 2024b, s. 313) olmasını

açıklamaktadır. Ayrıca bu mektup, Zeynep Hanım'ın intiharına inanmayan Sabriye Hanım'ı da haklı çıkartmaktadır. Böylece Sabriye Hanım'ın ne kadar isabetli hislerinin olduğu bu mektupla okura gösterilir. Yani mektup, bir taraftan cinayetleri aydınlatır diğer taraftan Sabriye Hanım'ın karakterizasyonu işleviyle kullanılır.

Tanpınar, Nevzat Hanım'ın güzelliğinin hayatında nasıl bir trajediye yol açtığını anlatırken mektuplara başvurur. Mesela daha evliliğin ikinci haftasında sevmediğini anladığı Salim Bey'in askerde iken kendisinin “korkaklığından” sebep olup öldüğü kazadan önce Nevzat Hanım'a yazdığı mektupta intihardan bahsetmesi, Nevzat Hanım için bir trajediye dönüşür. Ölüm “bir yığın acemilik ve korkaklık yüzünden” (s. 317) gerçekleşmişti ama “mektup yüzünden Nevzat Hanım kocasının intihar ettiğine inanmıştı” (s. 317). Salim Bey'in akrabaları da kendilerine gönderilen “mektuplar yüzünden” (s. 317) böyle inanmaktadırlar. Tanpınar mektuplarla Nevzat Hanım'ın dramatik hayat öyküsünü okura aktarır. Nevzat Hanım'la alakalı bilgileri daha detaylandırır. Ama önceden de değinildiği gibi bu mektuplar müstakil olarak metinde yer almaz sadece onların içeriğinden kısa alıntılar yapılarak bilgiler verilir. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'ndeki bu mektuplar bir taraftan ana metne vaka halkaları eklerken diğer taraftan Nevzat Hanım'ın karakterizasyonu işleviyle kullanılır.

Aydaki Kadın romanının anlatı süresi 24 saattir. Romandaki başkişilerin geçmişlerine gidilerek açıklanan romanın başkişisi Selim'dir. Selim edebiyatla, sanatla ve politikayla uğraşan bir Türk aydınıdır. Amcasının kızı Leyla'ya olan ilgisi vardır. Leyla ise ilk evliliğini Asım ile yapmıştır. Fakat Asım cinsel hazlarıyla kayıtsız yaşamaktadır. Selim bir gün Leyla'nın verdiği kokteylde tanıştığı esmer kızla Asım'a ‘Ambassadeur’da rastlamış ve ısrarlarını reddedemediği için masalarına oturmak zorunda kalmıştır. “O gece Asım en vahşi şekilde ahlak dışı olmaya karar vermiş gibi genç kıza homoseksüaliteden bahsetmiş, gençliğini geçirdiği Berlin'e dair bir yığın hikâye anlatmıştı” (Tanpınar, 2021, s. 260). Bu sohbet ortamında garson bir ara gelip Asım'ı dışarıya çıkarmış ve Selim'e bir not getirmiştir. Tanpınar da bu nottan “küçük mektup” diye bahseder. Asım bu küçük mektupta “Selim'e derhal gitmeğe mecbur olduğunu, hesapları gördüğünü, masadaki acemi çaylağı ne isterse yapacağını yazıyordu” (Tanpınar, 2021, s. 260). Bu küçük mektup yine müstakil olarak metinde yer almaz. Tanpınar mektubun içeriğinden bilgiler verir. Mektup, Asım'ın okura daha iyi tanıtılma imkânı sağladığı için bir karakterizasyon işleviyle metinde yer alır.

1. 2. Tarihî Belge İşleviyle Kullanılan Mektuplar

Mektubun merak uyandırıcı yönü, insanın mahrem duygu ve düşüncelerini yansıtan tarafı, samimi üslubu, daha gerçekçi anlatım dilinin yanı sıra insanlık tarihinin tarihî ve edebî evreleri için bir tür belge hâlini alması bir zaman sonra romancıların da dikkatini çekmiştir. Tanpınar da romanlarında bazı mektupları, tarihî vakaların bir kanıtı işleviyle kullanmıştır.

Sahnenin Dışındakiler romanı, 1920 yılı İstanbul'unda geçer. Roman başkişisi Cemal, romanın ilk sayfalarında kendisini, ailesini, İstanbul mahallelerinin farklı devirlerde aldığı farklı mimari özelliklerini ve komşularını anlatır. Bu komşulardan biri de mahallenin “belki en dikkate değer çehresi olan Mürâî İbrahim Efendi”dir (Tanpınar, 2024c, s. 19). II. Meşrutiyet ilanıyla birçok değişikliklerin olduğu mahallede, kimi görev bekleyen memurlar yeni görevlere getirilirken iş başında olan bazı kişilerin de Mürâî İbrahim Efendi gibi, vazifesine son verilmektedir. “Mürâî” lakabını İbrahim Efendi'ye Cemal'in babası Cevdet Bey takmıştır. “Tevazuu ve iltifatı, âşık bir alay şekline kadar götüren ve şer'î mahkemelerde yalancı şahitlik yapmak, bir de canı sıkıldığı

zaman yalancıkdan haberler uydurup etrafı alt üst etmekten başka kabahati olmayan” (s. 19) İbrahim Efendi, vazifesine son verildiğini belirtmek için Cevdet Bey’e “eski üslupta çok acayip” (s.19) bir mektup yazar. Mektuptan sadece “Hulûskârınız Mürâî kulları” (s. 20) ifadesiyle bir imza kısmı paylaşılır. Bu mektubun içeriği bir cümleyle okura bildirilir. “Babam bu mektuptan o kadar üzölmüşü ki hemen bir başka vazifeye tayinine çalıştı ve muvaffak da oldu” (s. 20). Tanpınar mektubun içeriği hakkında kısa bilgiler verip mektup tekniğini kullanır. İbrahim Efendi’nin mektubu “Mürâî kulları” diye imzalaması, zikrolunan roman kişinin karakterini okurun zihninde daha da berraklaştırdığı için, bu mektubun bir karakterizasyon işleviyle kullanıldığını göstermektedir. Yine bu mektupla Tanpınar, Meşrutiyet ilanıyla memuriyet hayatında hayli değişiklik olduğunu gözler önüne serer. Böylelikle mektup tekniği, romanın başında hem bir karakterizasyon hem de II. Meşrutiyet ilanıyla devlet katında yaşanan değişimlerin tarihî bir kanıtı işleviyle kullanılmıştır.

Tanpınar, romanlarında sosyal meseleleri romanın mihverine yerleştirir. *Sahnenin Dışındakiler* romanının vaka zamanı her ne kadar 1920 olsa da sık sık geriye dönüş tekniği yapılarak Türk tarihinin önemli tarihî dönemeçleri romana dâhil edilir. Yazar, Balkan Savaşları’ndan hemen sonraki durumu İhsan’ı, Cemal’in babası Cevdet Bey’i ve Nuri Bey’i bir mekânda diyaloga sokarak okurlara göstermek ister. Bu diyaloglarda daha çok konuşan İhsan’dır ve İhsan, mevcut durumun diktatoryal bir yapıya doğru kaydığına dair düşüncelere sahiptir. Cevdet Bey, İttihatçı olan arkadaşı Ekrem Bey’in kendisine yazdığı üç mektupta da İhsan’ın dediklerinin aynısını yazdığını ifade eder ve ilk iki mektubun içeriğinden kısaca bilgiler verdikten sonra üçüncü mektuptan kısa bir alıntı yapar: “Her şey bitmiştir. Artık Türkiye’yi Cemal Paşa ile Enver Paşa idare edecekler, Talat Paşa ve diğer güvenilecek erkân arada kalacaktır. Bu bizi nereye götürür. Allah bilir orasını!” (s.123). Görüldüğü üzere Cevdet Bey, İhsan’ın düşüncelerini kendisine gelen mektuplarla teyit eder. Ayrıca Tanpınar; siyasi hadiseleri, bir nevi kendi sözünü emanet ettiği İhsan’ın konuşmalarıyla okura aktarırken mektup tekniğini burada tarihî bir belge işleviyle kullanmaktadır.

1. 3. Mektup Tekniğinin Diğer Anlatım Teknikleriyle İç İç Kullanımı

Tanpınar romanlarında yer alan mektupların çoğu zaman müstakil olarak yer almadığı görölmektedir. Tanpınar romanına dâhil ettiği mektupların içeriğinden iktibaslar yapıp roman anlatıcı sesi üzerinden bilgilendirmeler yapmaya, mektubu anlatmaya devam eder. Tanpınar’ın mektup tekniğini bu şekilde kullanması, mektubu okuyan roman kişinin okuma esnasında düşüncelerini göstermesi açısından anlatım fırsatları sunmaktadır. Aynı zamanda mektubun bu şekilde kullanımı, diğer anlatım teknikleriyle iç içe oluşunu beraberinde getirir.

Huzur romanı Mümtaz ile Nuran’ın aşkı üzerinden kurgulanır. Mümtaz ile Nuran sevgili olarak İstanbul’u gezip evlilik planları yaparken Fahir’den Nuran’a bir mektup gelir: “Sensiz yaşamak çok güç... İster misin her şeyin üstünden geçelim. Kendimize yeni bir hayat yapalım. Çocuğumuzun etrafında!” (Tanpınar, 2023a, s. 231). Mektuptan ufak bir alıntı yapan yazar, sonra Nuran’ın iç sesini okura gösterir. “Bu muhakkak Adile’nin işi olacaktı. Kim bilir Fahir’in kıskançlık damarını nasıl kudurtmuştu” (2023a, s. 231). Yazar bir taraftan mektuptan ufak bir parça verir diğer taraftan iç monolog tekniğiyle Nuran’ın konuşmasını görünür kılar. Sonra da Tanrısal bakış açısıyla Nuran’ın tahminin doğru olduğunu ifade edip Fahir’in kıskançlık damarlarını kudurtan Adile’nin Fahir’le olan konuşmalarını metne dâhil eder. Görüldüğü üzere metnin bu kısmı mektup tekniği, iç monolog tekniği ve geriye dönüş tekniği ile oluşturulur.

Nuran, Fahir'den mektup aldığı sırada eski üniversite arkadaşı Suat'tan da bir mektup alır. Yazar mektuptan küçük alıntılar yapıp mektubun içeriğinden bilgiler verir. Mümtaz'ın akrabası olan ve üniversite yıllarında Nuran'ı seven Suat mektubunda “ ‘Konya’dan hasta ve harap’ geldiğini, senatoryumda yattığını söylüyor, eski dostluklarını hatırlatıyor, ‘yalnız sen beni iyi edebilirsin’ diyordu” (Tanpınar, 2023a, s. 232). Tanpınar mektuptan küçük parçalar vermeye devam eder. “‘Beni ara sıra gör. On senedir yalnız senin için yaşadım. Sana muhtacım!’ diyordu.” (2023a, s. 233). Tanpınar mektuptan bu pasajları verip yine Tanrısal bakış açısıyla ve iç çözümleme tekniğiyle Nuran'ın düşüncelerini okura gösterir. “İyi ama kendisine kim yardım edecekti? İsteddiği huzuru ona kim verecekti? Yavaş yavaş yarı şehir sırtına yüklenmişti. Hâlbuki kendisine yardım eden yoktu” (s. 233). Görüldüğü üzere yazar mektuptan küçük parçalar alıp mektup hakkında bilgiler verirken diğer taraftan da Nuran'ın iç hâllerini okura yansıtır.

Nuran mektupları okuduktan sonra Mümtaz'a verir. Yazar burada hem kendi kalemyle mektupların içeriğini biraz daha detaylandırır hem Mümtaz'ın düşüncelerini yansıtır hem de mektuptan ufak bir parça metne dâhil eder:

Fahir'in mektubu kısa, bir yığın manasız şikâyetle doluydu. [...]. Fakat Suat'ın mektubu garipti. Bu evli adam, Mümtaz'la Nuran'ın seviştiklerini ve evleneceklerini bile bile ona aşktan bahsediyor, çağırıyor, gel, diyordu. [...]. Ne karısı ne çocukları gözündeydi. “Sana muhtacım... Sensiz harap olacağım... Hayatımda birçok şeyleri denedim. Fakat yanımda sen olmadığın için... Bugün işte bir sıfırım (Tanpınar, 2023a, s. 233).

Hemen yukarıda alıntılanan kısımda yine mektup ve iç çözümleme teknikleri ile ‘O’ anlatıcı sesin Tanrısal konumu üzerinden metin inşa edilir.

Romanın ikinci bölümünün XIII. kesitine, bir nevi Suat'ın yukarıda bahsedilen mektubu damga vurur. Mümtaz bu kısımda sürekli Suat'ı ve mektubunu düşünürken İhsan'ın yanına vardığında akraba olduklarından dolayı Suat'ın eşi ile İhsan'ın eşi Macide'yi konuşurken görür. Yazar burada ilginç bir sahneleme yapar. Mümtaz bir taraftan Suat'ın eşini dinlerken diğer taraftan Suat'ın mektubundan okurun daha evvel görmediği cümleler aklına gelir. Metnin bu kısmında Mümtaz'ın düşünceleri, mektuptan bilgiler ve Suat'ın eşinin konuşması iç içe verilir:

-Bilemezsin Macide neler çektiklerimi? Düşün bir kere... Dokuz senedir. ‘Bütün hayatım senden uzakta, kendime bir muvazene kurabilmek için geçti. Fakat bir türlü muvaffak olamadım... Beni ararsın değil mi? O kadar korunmağa muhtacım ki...’

- Ay olur bir kere çocuklarımın yüzüne bakmaz. İyi olsun da başka bir şey istemem. (Tanpınar, 2023a, s. 238).

Yukarıdaki anlatıda Tanpınar bir taraftan Suat'ın eşinin Macide'ye söylediklerini aktarırken diğer taraftan görüldüğü üzere Suat'ın mektubundan bir pasaj aktarır. Bu yoğun anlatım tekniklerinde mektup tekniği hem bölümün hem de romanın bütün bir seyrini değiştirir. Okur ve Mümtaz, mektup ve diyalog tekniklerinin kullanılmasıyla birlikte Suat'ın hayatının iki ucunu görmektedir. Biri Suat'ın eşinin Suat hakkında Macide'ye anlattıkları yönden diğeri ise Suat'ın Nuran'a yazdığı mektup cephesindendir. Mümtaz ve okur, Suat'ın hayatının farklı zaviyelerine şahit olur.

Sahnenin Dışındakiler romanında eski ittihatçı Tevfik Bey, Millî Mücadele'nin İstanbul'daki en önemli isimlerinden biridir ve Cemal'i de bazı işlere o yönlendirir. Tevfik Bey yazmış olduğu mektubu Cemal ile teşkilattaki Sami Bey'e gönderir. Mektubun içeriğinden

romanda bahsedilmez. Sadece iki yerde Tefvik Bey'in mektubunun bahsi geçer (Tanpınar, 2024c, s. 180). Sami Bey bir taraftan mektubu okur, diğerk taraftan mektuptaki bilgilerden bağımsız olarak Cemal'le konuşur. Sami Bey'in Anadoluhisarı'ndaki yalısı oldukça bakımsız ve kötü bir vaziyettedir. Yalıda ayrıca Geyve'den gelen otuz kadar muhacirin perişan hâlleri tasvir edilir (s.180). Sami Bey bir taraftan bu muhacirler hakkında bilgi verir diğerk taraftan Tefvik Bey'in "Mektubu[nu] tekrar cebinden çıkar[ıp] bak[ar]." (s. 181). Tanpınar Milli Mücadele dönemindeki zorlu hayat koşullarını göstermek için, Cemal'in şahit olacağı bir sahneyi romanına taşımak istegindedir ve bu istegini Cemal'i Sami Bey'e göndererek gerçekleştirip metnini inşa eder. Burada mektup, bir sahnelemeyi hazırlamak işleviyle kullanılmıştır.

Aydaki Kadın romanı bir mektubun da içinde olduğu Selim'in ruh hâlini yansıtan bir sahneyle biter. Memleketin İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki tehlikenin hemen yanı başında olduğu, sadece yazarlıkla işlerini devam ettiremeyeceği gerçeği ve maddi durumunun pek kötüleştiği gibi meselelere yoğunlaştığı dönemde Selim, Ankara'daki bir dostundan mektup alır. Mektupta "mebusluğu teklif edili[r]." (Tanpınar, 2021, s. 265). Mektup yine müstakil olarak metinde yer almaz. Mektubun içeriğinden bilgiler verilerek okur bilgilendirilir. Tanpınar böylelikle romanın bir bölümünü daha mektup tekniğini sahneleme tekniğiyle iç içe kullanarak nihayete erdirmiştir.

1. 4. Mektup Tekniğinin Psikolojik Tahlil İşleviyle Kullanılması

Huzur romanının Mümtaz ile Nuran'ın aşkı üzerinden kurgulandığını ifade etmiştik. Nuran ile Mümtaz'ın birlikteliği aileler ve çevre tarafından bilindiği zaman Nuran'ın eski eşi Fahir ve önceden kendisine âşık olan Suat, Nuran'a ilanı aşk eden mektuplar gönderirler. Mektuplara rağmen Mümtaz ile Nuran evlenme kararı alırlar. Evlilik planları yapıp nikâh salonu ayarlandıktan sonra eve geldiklerinde ömürleri boyunca unutamayacakları türden bir sahneyi, Suat'ın bu evde kendini astığını görürler. Ertesi gün Nuran, Bursa'ya hareket edip Mümtaz'a yazdığı mektupta "her şeyin bittiğini" ifade eder. Romanın en önemli vakası olan bu intihar, neredeyse romanın tamamına yayılan Nuran ile Mümtaz birlikteliğinin bitmesinin başlangıç olayıdır. Suat intihar etmeden önce bir mektup bırakır. Okurun romanın bu kesitinden sonra merak ettiği tek şey Suat'ın bıraktığı mektuptur. Mümtaz polisten bu mektubun bir kopyasını alır ve cebinde taşıyıp okuyarak Suat'ın asıl düşüncesini anlamaya çalışır. Kitabın son bölümünde Mümtaz, Suat'ın bu mektubunu düşünerek yaşar. Mümtaz'ın bir taraftan Nuran'dan ayrılmasının hüznü diğerk taraftan Suat'ın intiharını ve mektubunu düşünmesi, başka bir taraftan ise sosyal meseleler hakkındaki iç nizamını tanzim edememesi kendisinde huzursuz bir hâl yaratır. Mümtaz'ın bu düşünceli ve kendinde olmayan hâliyle birlikte Tanpınar, Suat'ın mektubundan kısa pasajlar verir. "Birdenbire Allah'ı aradım. Ah inansaydım, her şey o kadar kolay ve tabii olurdu ki..." Fakat Suat niçin Allah'ı bu kadar çapraşık yollardan aramıştı. Neye doğrudan doğruya ona gitmemişti." (Tanpınar, 2023a, s. 360). Romanda mektup yine bir bütün olarak yer almaz. Yazar böyle bir teknikle hem Mümtaz'ın düşüncelerini hem de mektuptan parçaları aynı anda yansıtır.

Ne mektuptu o. Niçin yazmıştı. Birdenbire aklında kalan cümleleri kendi kendine tekrarlamaya başladı: 'Talihimizin en hazin tarafı neresidir, biliyor musun Mümtaz? İnsanın yalnız insanla meşgul olması. Bütün bina onun üzerinde kuruluyor; dışarıda ve içeride. Farkında olsun olmasın, insan insanı malzeme gibi kullanıyor. Hatta sanatkarlar bile; senin o evliya ruhlu dediğin insanlar bile. [...]. Sen bile. Mümtaz. Hâline bakmadan neler söylüyorsun, hem de o acayip üslubunla?.. (Tanpınar, 2023a, s. 362)

Suat'ın bu mektubu varlığa, insana, dünyaya ve hayata dair görüşlerini ve huzursuzluklarını içerir. Mümtaz'ın bir taraftan Nuran'la böyle bir sonla ayrılması tamamen kendisini kaybetmesine yol açar. Başka bir taraftan ise Mümtaz hem Suat'ın bu varoluşa dair mektup kısımlarını hatırlayıp hem Suat'ın çıkmazlarına hem de kendi sorularına cevaplar aramaya çalışır. Dördüncü ve son bölüm anlatısında Suat'ın mektubu yine ön plana alınmıştır. Bir müntehirden geriye kalan mektup ve bu mektubun Mümtaz üzerindeki ahvâli parça parça son bölüme serpiştirilir. Tanpınar'ın zihninde Suat'ın oldukça yer ettiği, romandan anlaşılacakla birlikte kendisiyle yapılan bir söyleşide de kendisi “Suat'ın Mektubu”nu küçük bir eser olarak neşrederek Mümtaz'ın meselelerini daha başka bir plandan göstermek istediğini ifade eder (Tanpınar, 2023, s. 9).

Romanın son kısımlarında, Mümtaz'ın çok sevdiği Nuran'dan ayrılmasından çok bu mektubu düşünmesi, romanda ilgi çekici bir durumu oluşturur. Suat'ın mektubu bir nevi Mümtaz'a yazılmıştır. Romanın üçüncü bölümünde metne dâhil olan Suat'ın mektubu, romanın sonuna kadar Mümtaz'ın huzursuzluğuna etki ederek Mümtaz'ın peşini bırakmaz. Mümtaz geceleri rüyasında Suat'la, gündüzleri ise Suat'ın hayaletiyle kavga eder. Romanın son sayfalarında ise Suat'ın hayaletinin öfkeli darbesiyle yere düşen Mümtaz'ın eli yüzü kanlar içinde kalır. Artık Suat mektuptan çıkıp Mümtaz'ın hayatına dâhil olan bir varlığa dönüşür. Böylelikle Suat'ın mektubu romanın en önemli ögesi hâline gelmektedir. Böylelikle mektup tekniği *Huzur* romanında oldukça önemli bir işlevle kullanılır. Romanın en can alıcı, heyecanlı vaka kısımlarında mektup tekniği kullanılır. Suat roman kişinin psikolojik tahlili/görünümü bu mektup üzerinden yapılır.

1. 5. Romanı Toparlama ve Roman Hakkında Bazı Açıklamalar Yapma İşleviyle Kullanılan Mektup

Mahur Beste romanı bir mektupla son bulur. Bu mektup yazarın roman kişisi Behçet Bey'den aldığı mektuba yanıtıdır. Behçet Bey'in mektubu romanda yer almamasına rağmen yazarın yanıt mektubunda Behçet Bey'in yazdığı mektuptan bilgiler vardır. Mektuba göre Behçet Bey yazara, beni niçin bu şekilde yansıttın diye sitem etmektedir. Bir anlatım tekniği olarak yazarın yarattığı roman kişisine yazdığı bu mektup oldukça ilgi çekici ve özgün bir kurgudur. Tanpınar bu mektupta bir taraftan Behçet Bey'in sorularına cevap verirken diğer taraftan niçin böyle bir roman yazdığını anlatır. Aynı zamanda bu mektupta roman türünün genel olarak niçin var olduğunu anlatan kısa açıklamalar da vardır. “Azizim Behçet Bey, mektubunuzu alalı bir hafta oluyor.” (Tanpınar, 2020, s. 153) cümlesiyle başlayan mektup, uzatmadan Behçet Bey'in roman hakkındaki serzenişlerine cevap vermeye başlar. “Dedim ya, beni şaşırttınız, Behçet Bey. Öyleki neredeyse bir roman kahramanı iken roman münekkidi olmuştunuz, diyeceğim geliyor.” (s. 153). Yazar kahramanının bu sitemine cevap verirken aynı zamanda romanın insan yaşamına tutulan bir ayna olduğunu okura hissettirir. Romanın insanı anlamak ve anlatmak için bir nevi araç olduğunu, açıkça ifade etmese bile dolaylı yoldan bu manayı verir. “Hakkınız var, Behçet Bey. Kendinizi tanımaya başladınız. [...]. Size kendinizi seyretmek için bir ayna tuttular. Bu aynanın karşısında etrafınızı, kendi içinizi, elbette başka başka şekillerde göreceksiniz.” (s. 153-154). Görüldüğü üzere Tanpınar, romanı hem Platon'un *Devlet* (2010, s. 337) adlı eserinde Sokrates'e sanatın nasıllığına ait diyalogunda söylediği hem de Sthendal'ın *Kırmızı ve Siyah* (2020, s. 91) romanında değindiği gibi romanı, hayatı yansıtan bir ayna hüviyetinde görmektedir. Alıntılanan paragraf bir taraftan Behçet Bey'e cevaplar içerirken diğer taraftan bir sanat görüşünü açığa çıkartmaktadır.

Yazarın mektubu, Behçet Bey'in yazdığı mektuba bir cevap olduğu için iki mektubu yansıtır okura. Behçet Bey'in yazara sitem etmeye devam ettiği de yazarın ifadeleriyle öğrenilir: “Sizi

unutmuşum, talihinizi yarım bırakmışım; sonra kötü göstermişim. [...]” (Tanpınar, 2024a, s. 154). Behçet Bey’in yakınmaları bu şekilde devam eder. Yazar böyle bir kurguyla romana yapılabilecek bazı eleştirilere bir cevap oluşturur. Çünkü roman, Behçet Bey merkezinde oluşuyor düşüncesini verip başka roman kişilerin hayatlarını yansıtmaya yoluna gider ve bu nedenle Behçet Bey bahsi romanın ilk kısmında askıda kalır gibidir. Tanpınar böylelikle hem Behçet Bey’e hem de okura gelebilecek eleştiriler için cevap vermektedir. Tanpınar böylelikle bir taraftan Behçet Bey’e cevap verirken diğer taraftan niçin bu kadar kalabalık bir şahıs kadrosu ile romanını oluşturduğunu açıklama yoluna gider.

Mektupta ayrıca Tanpınar, bu romanı oluşturmadan önce Behçet Bey ile bir bayram günü oturup onun hatıralarından yola çıktığını da ifade eder. Behçet Bey’i sakalının biçimiyle, redingotuyla, davranışlarıyla, podösüet ayakkabılarıyla, kolalı gömleğiyle, geniş hazır kravatıyla eski zamanlardan kalma bir sembol olarak görür (s. 155). Tanpınar’ın zihnini kurcalayan ve diğer romanlarının olay örgülerine de dâhil olan ana sorunsal, geleneksel yaşam kapısının niçin kapandığıdır. Romanın tefrika edildiği 1944-1945 yıllarını düşündüğümüzde, İkinci Dünya Savaşı’nı idrak ettiği bir zamanda Tanpınar’ın eski bir devrin gündelik hayatına gitmeye çalışması, Behçet Bey roman karakterini teşekkül ettirmiştir. Tanpınar bu sebepten Behçet Bey’i bir sembol olarak görmektedir. *Mahur Beste* romanının da bu meraktan doğduğunu ifade eder. “Sizi dinlerken yıllarca kapısı açılmamış bir eve girdiğimi sanıyordum. Birdenbire bu kapının gündelik hayata nasıl, hangi sebeplerle kapandığını merak ettim.” (s. 155). Bahsi geçen mektupta romanın ana metninde bulunmayan bilgiler de verilmektedir. Mesela Behçet Bey’in eşi Atiye Hanım ile geçmişte bir gönül ilişkisi yaşayan Doktor Refik’in öldüğünü, okur bu mektupta öğrenir (s. 158).

Tanpınar, Behçet Bey’in bu kadar kalabalık bir şahıs kadrosu olan bir romanın sadece kendi hikâyesinin olamayacağına dair düşüncesine hak verilmeye çalıştırırken bir anlatım yolu görüşünü de ortaya koyar.

Evet, öyle, artık sizin hikâyeniz değil. Sizin hikâyeniz olarak başladı fakat arkanızdan o kadar büyük bir kalabalığı sahneye taşıdınız ki sizin hikâyeniz olmaktan çıktı. [...]. Mademki bahis açıldı, şunu da söyleyeyim: Tek kahramanlı hikâye artık canımı sıkıyor. [...]. Yalnız etrafıma çok insan yığıldı. Hepsi birden konuşuyorlar... Benim sözümü kendiniz tamamlamaya kalkmayın. Ben onların sesini orkestralamaya mecburum. (s. 160).

Tanpınar görüldüğü üzere Behçet Bey’e cevap verirken aynı zamanda bir romancının yapmak zorunda olduğu hareket tarzını da belirtir: Yazar bir çokseslilik oluşturarak orkestralama yapmalıdır.

Sonuç

Tanpınar, roman kişileri ile arasında bir bağ kurar. *Mahur Beste* romanında roman kişisi Behçet Bey’den aldığı mektuba bir cevap mektubu yazması, yine Suat’ın mektubunda hem Suat’ın çıkmazlarını verip hem Mümtaz’ın huzursuzluğunu oluşturan kısımlarını genişletip “Suat’ın Mektubu” başlıklı ayrı bir çalışma yapması hem de *Mai ve Siyah* romanı kişisi Ahmet Cemil ile yaptığı hayalî mülakat Tanpınar’ın bu bağını gösteren izlerdir. Mektup türü ve bir anlatım tekniği olarak mektup, Tanpınar’ın roman kişileri ile bağ kurma hususunda başvurduğu bir yol olarak belirir. Aynı zamanda, bir roman kurgusu dâhilinde Behçet Bey’e yazıp *Mahur Beste* romanının sonuna eklediği mektubunda romanın niçin ve nasıl oluştuğuna dair açıklamalar yer almaktadır. Tanpınar böylelikle bir taraftan Behçet Bey’in serzenişlerini ve sorularını yanıtlarken diğer

tarafından dağınık bir olay örgüsü oluşabileceğine dair okur düşüncelerine, gelebilecek eleştirilere cevap verir. Tanpınar bu mektubu, Behçet Bey'in kendisine yazdığı mektuba cevap olarak kurguladığı için iki mektubu yansıtır okura. Bu kurguda bir nevi mektup içinde mektup vardır. Tanpınar yine bu mektubunda Behçet Bey'i niçin eski devirlerin bir sembolü olarak gördüğünü, şahıs kadrosunun niçin kalabalık olduğunu, tek kahramanlı hikâyelerin artık canını sıkıldığını, etrafına birçok insan yığıldığını ve onların seslerinin orkestralamaya mecbur olduğunu anlatmak ve açıklamak için mektup türünü bir anlatım tekniği olarak çok işlevsel olarak kullanmıştır. Ayrıca romanın bu mektupla bitmesi, yazarın mevzuları bir toparlama yoluna gidip eserini nihayete erdirdiği şeklinde yorumları da akla getirmektedir.

Tanpınar, romanlarında kullanılan mektup tekniği çoğu zaman bir karakterizasyon işleviyle metne dâhil edilmiştir. Yapılan bu çalışmada örnekleri gösterilmiş olan bu işlev için bir misal verilecek olursa şu şekilde bir açıklama yapılabilir: *Mahur Beste* romanında Behçet Bey'e yazılan mektuptan farklı olay örgüsüne eklenen iki mektup bahsi daha vardır. Bunlardan biri Behçet Bey'in babasıyla olan mektuplaşmalarıdır ki bu mektuplardan sonra İsmail Molla okurla beraber oğlu Behçet Bey'i daha iyi tanır. Behçet Bey'in karakter özellikleri bu mektuplarda daha da belirginleşir. İkincisi ise Behçet Bey'in kayınpederi Ata Molla'nın karakterini daha iyi yansıtmak içindir.

Tanpınar romanlarında mektup tekniği bazen iç içe geçmiş anlatım teknikleriyle birlikte kullanılır. Mesela *Huzur* romanında Mümtaz ile sevgili olan Nuran'ın eski eşi Fahir'den aldığı mektubu okurken aynı anda iç monolog tekniğiyle düşünceleri görünür kılınır. Yazar, Nuran'ın düşüncelerini görünür kıldığı ve bu düşüncelerinde haklı olduğunu göstermek için Tanrısal bakış açısını da kullanır ve hemen sonra geriye dönüş tekniğini kullanarak Fahir'in bu mektubu nasıl bir duyguyla yazdığını metne dâhil eder.

Tanpınar romanlarında mektup tekniği kullanımlarında mektuplar, *Mahur Beste* romanında yazarın Behçet Bey'e yazdığı mektup haricinde, metinde müstakil olarak yer almazlar. Yazar çoğu zaman mektuptan küçük alıntılar yapıp mektubun içeriğinden bilgiler verir. Bazen de mektuptan hiç iktibas yapılmadan mektup içeriğinden bilgiler verir. Tanpınar'ın mektup tekniğini bu şekilde kullanması, mektubu okuyan roman kişinin okuma esnasında düşüncelerini göstermesi açısından anlatım fırsatları sunmaktadır. Ayrıca Tanpınar'ın romanlarında roman kişilerinin birbirlerine yazdığı mektuplara müstakil olarak yer vermemesi, onun anlatmayı, özellikle insanı kendi kalemıyla anlatmayı çok sevdiği düşüncesini akıllara getirir. Mesela *Huzur* ve *Sahnenin Dışındakiler* romanlarında birçok mektup olmasına rağmen mektuplar müstakil olarak yer almazlar. Tanpınar mektuplardan küçük parçaları iktibas eder ve kendi anlatımıyla mektupların içeriğinden bilgiler verir.

Tanpınar'ın bilinen eserlerinin başında gelen *Huzur* romanında mektup bir psikolojik tahlil işleviyle kullanılır. Berna Moran'ın ifadesiyle bir huzursuzluğun romanı olan *Huzur* romanının son bölümüne Suat'ın intiharı damga vurur. Suat intihar etmeden önce bir mektup bırakır. Kitabın son bölümünde Mümtaz, Suat'ın bu mektubunu düşünerek yaşar. Mümtaz'ın bu düşünceli ve kendinde olmayan hâliyle birlikte Tanpınar, Suat'ın mektubundan kısa pasajlar verir. Romanda mektup yine bir bütün olarak yer almaz. Suat'ın bu mektubu varlığa, insana, dünyaya ve hayata dair görüşlerini ve huzursuzluklarını içerir. Mümtaz'ın bir taraftan Nuran'la böyle bir sonla ayrılması tamamen kendisini kaybetmesine yol açar. Başka bir taraftan ise Mümtaz, hem Suat'ın bu varoluşa dair mektup kısımlarını hatırlayıp hem Suat'ın çıkmazlarına hem de kendi sorularına

cevaplar aramaya çalışır. Romanın son kısımlarında, Mümtaz'ın çok sevdiği Nuran'dan ayrılmasından çok bu mektubu düşünmesi, romanda ilgi çekici bir durumu oluşturur. Romanın üçüncü bölümünde metne dâhil olan müntehir Suat'ın mektubu, romanın sonuna kadar Mümtaz'ın huzursuzluğuna etki ederek onun peşini bırakmaz. Romanın son sayfalarında ise Suat'ın hayaletinin öfkeli darbesiyle yere düşen Mümtaz'ın eli yüzü kanlar içinde kalır. Artık Suat mektuptan çıkıp Mümtaz'ın hayatına dâhil olur ve Suat'ın mektubu romanın en önemli ögesi hâline gelir. Romanın en can alıcı, heyecanlı vaka kısımlarında mektup tekniği kullanılır. Suat roman kişinin psikolojik tahlili bu mektup üzerinden yapılır. Böylelikle mektup tekniği *Huzur* romanında oldukça önemli bir işlevle kullanılır.

Tanpınar romanlarında mektup tekniği büyük siyasi olayların bir belgesi olarak da kullanılır. *Sahnenin Dışındakiler* romanında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle görevden alınan memurların veya yeni göreve başlayanların haberleri Cemal'in babasına gelen mektuplar üzerinden okura gösterilir. Yine aynı romanda Balkan Savaşlarından hemen sonraki siyasi durumun Türkiye'yi Cemal Paşa ve Enver Paşa'nın diktatoryasına götürdüğünü söyleyen İhsan'ın düşünceleri bir İttihatçı tarafından yine Cemal'in babasına gönderilen mektupla teyit edilir.

Tanpınar, mektup tekniğiyle bazen okura keyifli vakitler geçirtir. *Sahnenin Dışındakiler* romanının dikkat çekici roman kişisi Mürâi İbrahim Efendi'nin metinde yer aldığı yerler okura gülümseten, okura hoş vakitler geçirten parçalardır. Mürâi İbrahim Efendi'nin Cemal'in babasına yazdığı mektuplarda Cemal'in anlatıcı sesine sözü emanet eden yazar doğrudan İbrahim Efendi'nin üslup tahlilini yapmaktadır. İbrahim Efendi'nin muzip üslubuyla zengin oldum havası atması okura keyifli vakitler geçirtir.

Tanpınar bütün romanlarında mektupları bir anlatım tekniği olarak kullanmıştır. O beş romanının üçünü (*Mahur Beste*, *Aydaki Kadın* ve *Huzur*) mektupları dâhil ederek bitirmesi dikkati çeker. Günlük hayatında çokça mektup yazan Tanpınar'ın mektup tekniğini romanlarında da çok işlevsel bir şekilde ve yoğun olarak kullandığı gözükmektedir.

Extended Abstract

Written clay tablets, papyri, parchments, and papers, placed in covers or envelopes to ensure privacy from anyone other than the intended recipient, are referred to as “letters.” These serve the purposes of conveying news, inquiring, making requests, or expressing emotions and thoughts. Accordingly, it can be stated that, beyond merely transmitting and receiving information, the letter emerges as a mode of expression born from the need for interpersonal relationships and the desire to deliberate on personal and societal issues. The Turkish equivalent of the letter, “betik/bitig,” derives from the Arabic term meaning “written.” Since the invention of writing, letters have been a universal method of communication across all societies throughout history.

The most significant characteristic of a letter is its ability to sincerely reflect an individual's emotions and thoughts while maintaining a private nature. At times, it carries the individual's candid confessions, encompassing feelings, thoughts, and experiences they wish to keep confidential. These aspects endow the letter with a distinctive quality. Moreover, the letter's capacity to arouse curiosity—stemming from its reflection of intimate emotions and thoughts, its sincere tone, and its more realistic narrative—has also drawn the attention of novelists. Consequently, letters frequently appear in both Turkish and Western novels, giving rise to a distinct genre known as the epistolary novel.

In addition to their intimacy, realism, and sincerity, letters offer the opportunity to convey matters without the burden of judgment, shame, or fear, which has led novelists to employ the letter technique as a narrative tool frequently. Furthermore, the letter technique plays a pivotal role in the development and resolution of events in novels, serving both to construct intricate plots and to bring them to a resolution. By transparently conveying a character's private emotions, thoughts, and experiences to the reader, letters shift the focus of event-driven content toward the character's psychological makeup. This allows both the novelist and the reader to engage with the inner world of characters, observing their psychological states and transformations. Letters from different characters also enrich the novel with diverse perspectives, illuminating significant moments in their lives and intricately detailing their emotions and thoughts at those times. Thus, letters function as analytical documents for character study.

The letter technique is typically employed in novels in two ways: either the novel is structured through a sequence of letters, or the technique is used selectively as needed. In this context, this study examines how and for what purposes the letter technique is utilised in Tanpınar's novels, analysing the author's objectives through thematic classifications. The novels are examined chronologically based on their serial publication years.

As both a genre and a narrative technique, the letter serves as a means for Tanpınar to establish connections with his characters. In *Mahur Beste*, the response letter written to the character Behçet Bey, the expansion of Suat's letter in *Huzur*—which both reveals Suat's dilemmas and fuels Mümtaz's unease—into a separate work titled "Suat's Letter," and the imaginary interview with Ahmet Cemil in *Mai ve Siyah* all reflect this connection. Additionally, in the letter appended to the end of *Mahur Beste*, addressed to Behçet Bey, Tanpınar explains the novel's purpose and construction. Through this letter, he responds to Behçet Bey's complaints and questions while addressing potential reader concerns about a potentially disjointed plot, preempting possible criticisms. By framing this letter as a response to one written by Behçet Bey, Tanpınar presents both letters to the reader. In this letter, he explains why he views Behçet Bey as a symbol of bygone eras, justifies the large cast of characters, expresses his frustration with single-protagonist stories, and describes his necessity to orchestrate the voices of numerous characters. The letter's placement at the novel's conclusion suggests Tanpınar's intent to consolidate themes and bring the work to a close.

In Tanpınar's novels, the letter technique is often incorporated for characterisation. For instance, Behçet Bey's correspondence with his father in *Mahur Beste* allows both the reader and İsmail Molla to gain a deeper understanding of Behçet Bey, whose character traits become more pronounced through these letters. Similarly, letters involving Ata Molla, Behçet Bey's father-in-law, enhance the depiction of his character. Beyond the letter to Behçet Bey in *Mahur Beste*, Tanpınar's letters are not presented independently in the text. Instead, he often provides brief excerpts or summarises their content, offering narrative opportunities to depict the thoughts of the character reading the letter. This approach underscores Tanpınar's preference for narrating human experiences through his prose, as seen in *Huzur* and *Sahnenin Dışındakiler*, where letters are referenced but not fully reproduced.

In *Huzur*, the letter serves as a tool for psychological analysis. Suat's suicide note, which dominates the novel's final section, profoundly impacts Mümtaz, who reflects on it incessantly. Tanpınar intersperses brief passages from Suat's letter, which encapsulates Suat's views on

existence, humanity, and life, as well as his unrest. The letter's pervasive influence on Mümtaz's psyche underscores its narrative significance, culminating in a dramatic moment where Suat's presence transcends the letter, becoming a central element of the novel.

In *Sahnenin Dışındakiler*, letters document major political events, such as the proclamation of the Second Constitutional Era, conveying news of dismissed or newly appointed officials through correspondence to Cemal's father. Across his five novels, Tanpınar employs the letter technique extensively, concluding three—*Mahur Beste*, *Aydaki Kadın*, and *Huzur*—with letters. Given Tanpınar's frequent letter-writing in daily life, his functional and intensive use of the letter technique in his novels is noteworthy.

Kaynakça

- Donbay, A. (2011). Edebiyatımızda “mektup” türü ile ilgili başlıca çalışmalar. *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 61, 83-102.
- Gökyay, O. Ş. (2017). Tanzimat dönemine değin mektup. *Türk Dili Dergisi Mektup Özel Sayısı*, 274, 13-20.
- Hof, U. I. (1995). *Avrupa'da aydınlanma*. (Ş. Sunar, Çev.). AFA.
- Huyugüzel, Ö. F. (2019). *Eleştiri terimleri sözlüğü*. Dergâh.
- Karataş, E. (2012). Mektup roman tekniği ve Türk romanından iki örnek: Mektup Aşkları ve Kedi Mektupları. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (4), 2173-2192. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3496>
- Kefeli, E. (2002). *Anlatım tekniği olarak mektup*. Kitabevi.
- Watt, I. (2007). *Romanın yükselişi*. (F. B. Aydar, Çev.). Metis.
- Parla, J. (2020). *Don Kişot'tan bugüne roman*. İletişim.
- Platon (2010). *Devlet*. (S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz, Çev.). Türkiye İş Bankası.
- Stendhal (2020). *Kırmızı ve siyah*. (B. Onaran, Çev.). Türkiye İş Bankası.
- Sazyek, H. (2015). *Roman terimleri sözlüğü*. Hece.
- Tanpınar, A. H. (2023a). *Huzur*. Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (2024a). *Mahur beste*. Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (2024b). *Saatleri ayarlama enstitüsü*. Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (2022). *Aydaki kadın*. Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (2024c). *Sahnenin dışındakiler*. Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (2023). *Suat'ın mektubu*. H. İnci, B. İşlet & H. Er (Haz.) Dergâh.
- Tanpınar, A. H. (1969). *Edebiyat üzerine makaleler*. Milli Eğitim Basımevi.
- Tanpınar, A. H. (2017). *Tanpınar'ın mektupları*. Z. Kerman (Haz.) Dergâh.
- Tanrıtanır, B. C. (2010). *Mektupla anlatım geleneği*. Babil.
- Tekin, M. (2016). *Roman sanatı I*. Ötüken.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma Beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0